

САМАРАНОКИИ САРМОЯГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ БОҒДОРИИ ЧУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сангов А. Ш. Бобоазиззода Ш. А., Ахмедов Д.Х.

Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш. Шоҳтемур

Калимаҳои асосӣ: *сармоягузорӣ, боғдорӣ, иқтисоди бозоргонӣ, КАС, фоида, даромаднокӣ, ҳосилнокӣ, иқтисодиёти миллӣ, хоҷагӣ.*

Сармоягузори асосӣ рушди фаъолияти иқтисодиёти соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, барои расидан ба азнавсозии иқтисодиёти миллӣ заминаи мусоид фароҳам меоварад. Дар шароити муосир, бозори молиявӣ тақсими маблағҳоро байни субъектҳои иқтисодӣ миёнарави менамояд ва бо иштирокдорони асосии ҷалби маблағҳо ва сармоягузориҳо дар бахшҳои воқеӣ ё ҳуқуқӣ тақдир меёбад.

Нақши сармоягузорӣ дар иқтисодиёт хеле муҳим буда, воқеан барои рушди муътадили иқтисодиёт ва афзоиши устувори иқтисодӣ зарур мебошад, раванди фаъолияти сармоягузорӣ захираҳои иқтисодии мамлакатро муайян менамояд, ки ин боиси беҳтаргардидани сатҳи зиндагии аҳоли мегардад. Марҳилаҳои муҳимтарини фаъолияти бо муафаксияти ҳар як соҳаҳои муҳими иқтисодиёт, ин ба ҷалби сармоягузориҳои дохилию хориҷи вобастагии зиҷ дорад. Ҷалби сармоягузориҳои ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалаҳои мубрами руз ба ҳисоб рафта, сармоягузорӣ ба соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла боғдорӣ дар шароити ҳозира аз нуқтаи назари олимони соҳа самаранок мебошад, ки дар натиҷаи сармоягузорӣ намудан ба иқтидорҳои истехсолии кишоварзӣ ва саноатӣ ҳаҷми истехсол афзун гардида даромаднокӣ зиёд мегардад. Дар ин самт, хоҷагӣҳое, ки дар шароити рақобатпазири иқтисодӣ молу маҳсулот ва хизматрасониҳои ниёзи бозорро таъмин карда тавонанд.

Марҳилаҳои асосии татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ва ҷалби сармоягузорӣ ба соҳаи кишоварзӣ аз ҷумла боғдорӣ ва дар ин васила ба рушди устувори корхонаҳои саноатӣ кишоварзии ҷумҳурӣ мусоидат менамояд, ки ҷори намудани техника ва технологияҳои инватсионӣ ба фаъолияти соҳибкорони ватанӣ барои истехсоли маҳсулотҳои нав самаранок мегардад. Пешрафти соҳаҳои мухталифи иқтисодиёт, бахусус бахши истехсоли ва кишоварзӣ дар шароити муосири иқтисодӣ тақозо менамояд, ки ҷалби сармоягузорӣ ҳамавақт суръат бахшида, чораҳои зарурӣ андешида шавад.

Барои таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар дар шароити имрӯза, яке аз самтҳои муҳимтарини рушди кишварзӣ ин соҳаи боғдорӣ мебошад, ки ба сармоягузориҳои дохилию хориҷӣ ниёз дорад. Бояд ёдовар шуд, ки дар ин бахш сармоягузор аз маблағи ҳамчун ба сармоя ворид карда дар солҳои 3 ва 4-ум алақай ба даромадгири оғоз менамояд.

Самаранокии иқтисодии сармоягузорӣ дар соҳаи боғдори Ҷумҳурии Тоҷикистон барои барқарорсозӣ ва тезонидани суръати рушди соҳа, ҳалли мушкилотҳои мавҷуда дар самти рушди иҷтимоии деҳот мусоидат менамояд. Дар назария методҳои муайян кардани самаранокии иқтисодӣ дар ҳама соҳаҳои кишоварзӣ умумӣ мебошад, аммо дар амалия соҳаи боғдорӣ хусусиятҳои хоси худро доро буда, ба ҳолати арзёбии самаранокии он таъсири муайян мерасонад. Боғдорӣ ба гуруҳи растаниҳои бисёрсола дохил шуда, дар давраи аввали ташакулёбии боғҳо то ба ҳосил даромадани дарахтон ба таркиби воситаҳои гардон ҳисоб карда шуда, баъд аз ба ҳосил даромадан арзиши онҳо ҳамчун воситаҳои асосӣ ба тавозуни хоҷагӣ дохил карда мешавад. [1]

Баланд бардоштани самаранокии истехсолоти маҳсулоти боғдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои муҳимтарини сиёсати аграрӣ давлат ба ҳисоб меравад. Истехсоли бештари навҳои гуногуни маҳсулоти боғдорӣ барои тамини амнияти озуқаворӣ кишвар ва зиёд кардани ҳаҷми содироти ин намуди маҳсулот мусоид менамояд. Зиёд кардани ҳаҷми истехсоли маҳсулот аз омилҳои зиёд вобаста буда, пеш аз ҳама таҳминнокии бо технологияҳои муосир, нуриҳои минералӣ, мутахассисони баландихтисос, ниҳолҳои хушсифат ва ғайраҳо, ки бештар ба сармоягузорӣ вобастаги дорад. Самаранокии иқтисодии маҳсулоти боғдорӣ ин миқдори максималии маҳсулот бо хароҷоти камтарини моддию пулӣ ва меҳнатӣ ба як воҳиди маҳсулоти истехсолгардида мебошад. Аз ин лиҳоз, хулоса баровардан мумкин аст, ки хангоми сармоягузорӣ намудан ба 1 гектар боғи себ дар минтақаҳои минтақабобгардидаи

боғдорӣ дар чумхурӣ баъд аз 3-4 соли ба ҳосил даромадан имконияти ба даст овардани фоидаи соф аз ҳисоби фуруши маҳсулоти тару тозаи экологӣ ба маблағи беш аз 25000 сомони дар як сол мегардад. Таҳлилҳо ва омӯзишҳо нишон медиҳад, ки сармоягузорӣ дар соҳаи боғдорӣ дар минтақаҳои чумхурӣ вобаста ба иқлими онҳо самаранок мебошад. Дар шароити камзаминии Чумхурии Тоҷикистон ташкили оқилонаи обу замин ва таъмини самаранокии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла маҳсулоти боғдорӣ масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Ҳамзамон арзиши аслии маҳсулоти боғдорӣ яке аз нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ ба ҳисоб меравад, яке аз омилҳои асосии рушди соҳаи мазкур аз ҷалби сармоягузорию дохилию хориҷӣ вобастагии зиҷ дорад.

Манбаи муҳими баланд бардоштани самаранокии хоҷагиҳои маҳсусгардони-дашудаи боғдорӣ дар шароити иқтисоди бозоргони нигоҳдорӣ ва шабакаҳои ниҳол-парварӣ нигоҳубиншуда самаранок ва фоидаовар буда, дар шароити имрузаи чумхурӣ талабот ба ниҳолҳои кучак меафзояд, маҳсусан харидорӣ намудани навҳо навъҳои ноҳия-банди шуда, афзалиятноктар мебошад. Дар Чумхурии Тоҷикистон барои рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамоянд, зеро дар минтақаҳои кишвар барои рушди устувори ин соҳа шароитҳои хуби табиӣ мавҷуд мебошад, ки барои дар оянда васеъ намудани майдони боғу тоқзор ва баланд бардоштани ҳосилнокӣ мусоидат мекунад. [2]

Бояд ёдовар шуд, ки раиси Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Эмомалӣ Раҳмон барои рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ, маҳсусан бунёди боғҳои нав ва таҷдиди боғҳои кӯҳна таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, зеро назорати доимии худ қарор додааст. Дар натиҷаи андешидани тадбирҳои зарурӣ, дар ҳамаи заминҳои бекорҳобида ҳазорҳои гектар боғҳои себу нок, ангур, бодом, гелос, олу, зардолу, шафтолу, лиму ва ғ. бунёд гардидааст. Як масъалаи муҳиме, ки барои рушди соҳа таъсир мегузорад, ин истифодаи самаранокӣ заминҳои кишоварзӣ буда, ба афзоиши истеҳсоли маҳсулоти боғ тоқпарварӣ оварда мерасонад.

Афзоиши босуръати истеҳсолоти кишоварзӣ, аз ҷумла соҳаи боғдорӣ дар таъмини аҳоли бо маҳсулоти ғизоӣ дар Чумхурии Тоҷикистон мавқеи назаррасро ишғол менамояд. Барои тараққӣ додани соҳаи мазкур, вобаста ба минтақабандӣ намудани он масъулини соҳаро зарур аст, ки барномаҳои миёнамуҳлати соҳаро дар ноҳияҳои муваззафшуда қабул намояд. Захираҳои истифоданашуда дар соҳаи боғу тоқпарварии вилоятҳои Суғду Хатлон, ВМКБ ва НТМ имкон медиҳад, ки ҳазорҳо гектар талу тепаҳои бекорҳобида ба заминҳои ҳосилдиҳанда мубаддал гардонидани шавад. Барои рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ дар вилояти Хатлон метавонад, аз заминҳои наздиқӯҳӣ, пастхамиҳо ва доманақӯҳҳои истифода баранд, ҷунки барои рушди соҳа шароитҳои мусоид фароҳам мебошад. Аз ҷумла, боғдорӣ, тоқпарварӣ, суптропикӣ, меваҳои донақдор, чормағз ва ғ. нисфи захираҳои баҳисобгирифташуда барои азхудкунии 500 ҳазор гектар боғот имконият медиҳад, ки то истеҳсоли мева ба 3,5 млён.тонна расонида шавад. [3]

Дар ин ҳолат иқтисодии истеҳсоли корхонаҳои коркардкунандаи маҳсулоти боғдорӣ ватанӣ афзоиш меёбад ва аҳолии кишварро бо маҳсулоти худии аз ҷиҳати экологӣ тоза таъмин менамояд. Аз ин рӯ, давраҳои асосии ташаккулёбӣ ва имконпазир усулҳои ҳалли мушкилот барои тараққӣ додани соҳаи боғу тоқпарварӣ чунин аст:

- васеъкунии миқёс ва истифодаи он аз ҷиҳати потенциали кам азхуд кардашудаи заминҳои баландқӯҳ, минтақаи қӯҳӣ ва наздиқӯҳӣ барои тараққиёт ва азнавсозии хоҷагиҳои аграрӣ бо мақсади самаранок истифодабарии иқтисодии мавҷуда (захираҳои заминуб, фондҳои асосӣ) имконият медиҳад;
- зиёд кардани ҳаҷми истеҳсолот ва таъмин намудани ашёи хоми корхонаҳои саноатии мамлакат, ки афзалиятҳои бештарро дар соҳаи боғу тоқпарварӣ талаб мекунад;
- зарурияти худтаъминкунии воридшавии маҳсулоти асосии КАС-ро ба бозори ҷаҳонӣ тағозо менамояд, ки на танҳо коркарди истеҳсолоти соҳаи кишоварзӣ ва инчунин аз худнамои интенсификации пастхамиҳо;
- имкониятҳои истифодабарии хоҷагиҳои боғу тоқпарварӣ аз қарзҳои дараозмуддати бонкӣ оид ба мукамалгардонии соҳаи боғу тоқпарварӣ;
- то 5 соли аввал озод намудани хоҷагиҳои боғу тоқпарварӣ аз андоз;
- дар базаи хоҷагиҳои боғу тоқпарварӣ ташкил намудани хоҷагиҳои ниҳолпарварӣ;
- ташкил намудани сеҳҳои коркарди аввалияи маҳсулоти боғу тоқпарварӣ дар назди хоҷагиҳо.

Маҳз барои ҳамин, самаранокӣ сармоягузорӣ барои соҳаи боғдорӣ дар ояндаи наздик дар қорҷӯбаи қонунҳои иқтисодӣ ва кишоварзӣ, ки стратегия ва тактикаи амалии мушахас

оид ба рушди боғу тоқпарварӣ, ҷойгиркунонии ва махсусгардонӣ дар рушди маҳсулоти боғдорӣ мебошад.

Агар сармоягузор дар оянда барои гирифтани бештари фоида аз соҳаи боғдории Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағҳои заруриро ба заминҳои ҳосилхези минтақабобгардида (заминҳои водии Вахшу Кӯлоб ва Зарафшону Рашт) ҷалб намояд, самаранокии баланд ба даст меорад. Таъмин намудани корхонаҳои коркард (мураббо, ҷем, компот, афшура, вино) бо ашёи хом ин вазифаи аввалиндараҷаи хоҷагиҳои боғу тоқпарварӣ дар ҷумҳури ба ҳисоб меравад. Хулоса, барои баланд бардоштани самаранокии маҳсулоти боғдорӣ ва бисёр намудани иқтидори истеҳсолии он дар ҳамаи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шароитҳои кофӣ (замин, об, намнокии заминҳои минтақа, иқлим, қувваи қорӣ аз ҳисоби аҳолии бекор) фароҳам мебошад.

АДАБИЁТ

1. Аҳмедов Д.Х., Бобоазиззода Ш.А. Рушди боғу тоқпарварӣ ва самаранокии истеҳсолоти он. Душанбе 2020. Монография. Саҳ. 23.
2. Аҳмедов Д.Х., Бобоазиззода Ш.А. Рушди боғу тоқпарварӣ ва самаранокии истеҳсолоти он. Душанбе 2020. Монография. Саҳ. 25.
3. Минбари халқ. 30.01.2014. №5(932) саҳ.(12);
4. Аҳмедов Д.Х., Амиров П.К. Проблемы эффективности садово-виноградарческого подкомплекса Таджикистана. Душанбе – 2019. Монография.
5. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Омили солони Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020.

АННОТАЦИЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ОТРАСЛИ САДОВОДСТВО РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

В данной статье показаны пути повышения эффективности инвестирования в отрасли садоводства Республики Таджикистан, а также автор отражает пути привлечение внутренних и иностранных инвестиций и тенденции его развития. Одним из основных направлений развития отрасли - это, прежде всего, создание благоприятных условий для инвесторов, которые здесь представлены по этому вопросу.

Ключевые слова: инвестиции, садоводства, рыночная экономика, АПК, прибыль, рентабельность, урожайность, национальная экономика, хозяйства.

ANNOTATION EFFICIENCY OF INVESTMENT IN HORTICULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

This article shows the ways to increase the efficiency of investment in horticulture in the Republic of Tajikistan, as well as the author reflects the attraction of domestic and foreign investment and its development trends. One of the main directions of development of the industry is, first of all, the creation of favorable conditions for investors, which are presented here on this issue.

Keywords: investment, horticulture, market economy, AIC, profit, profitability, productivity, national economy, economy.

Сведение об авторах:

Сангов Асомидин Шамсиддинович. ассистент кафедры бухгалтерского учета и Таджикского аграрного университета им. Ш.Шотемур. 734003, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 146. Тел.: (+992) 915 00 07 55
Бобоазиззода Шамшод Абдугафур, кандидат экономических наук, заведующий кафедрой менеджмента и предпринимательства Таджикского аграрного университета им. Ш.Шотемур. 734003, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 146. Тел.: (+992) 939800202

Аҳмедов Давлатали Хайталиевич, ассистент кафедры маркетинга и агробизнеса Таджикского аграрного университета им. Ш.Шотемур. 734003, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 146. E-mail. davlt@mail.ru, Тел.: (+992) 939050666